

ס ת ח ה ש ע ר

הראשונים חשו בלבם וידעו ידיעה נפשית נשמתית שעם הצפ"י לגאולה קרובה שהוא אחד מעקרי הדת בכל זאת זמן הגאולה של בעתה הוא רחוק, וגבר אבלם בלבם על רגשי הגעגועים לקודש ולמקדש, דורות אחרונים הרגישו במשק כנפי הגאולה הקרובה ההולכת ומתגלית וגברו הגעגועים וככל שיתקרבו ימי הגאולה יתחזקו ויתגברו געגועים אלו. משל לאדם שנודד למרחקים והתאבל ועצב על ביתו שעוב וכשחזור כל שמתקרב ביותר לביתו כן געגועיו חזקים ומתגברים יותר ויותר...

ולכן אין זה מקרה כלל שבתקופת שיבת ציון בהתרגם רגשות הגעגועים למעשים של ממש בארצנו הקדושה גברו הלמודים בעניני קדש ומקדש בחוגי הלומדים בעולם הישיבות. אולם הרעיון לחבר ספר זה שהיא רכז דברי הראשונים על סדר קדשים עם פירושים והארות אשר חלק ראשון מוגש בזה היא פרי השפעה נפשית של מורי ורבי הגאון הגדול ציס"ע תמים במעשיו הוא ניהו מרן מוהר"ר ברוך בר ליביביץ. ר"מ דישיבת כנסת בית יצחק בסלבודקא ובאחרונה בקמיניץ דליטא, מקום שבליתי מרבית שנות למודי בישיבה ויצקתי מים על ידו ונשמתו בעדן מנוחות עלתה בסערה השמימה בימי מלחמת איתנים אחרי טלטולים והריסת ישיבתו בה השקיע מרבית כחו ואונו בעיר ווילנא. אמרתי אציבה מצבת זכרון דלה נר לנשמתו הנדולה וימליץ טוב בעדינו.

אם דומה הרב למלאך ה' חורה יבקשו מפיהו למדרגה זו זכה מור זיע"א יראת שמים, פחד אלהים היה משתקף מפניו השופעים אצילות אלקית, וכולו עולה תמיכה, תמים במעשיו תמים במחשבותיו וכמו חי תמונת דיוקנו נצבת לפני בעיניו הגדולות החוצבות ובוחנות כליות ולב וכשהיה נותן עיניו ומסתכל על מי שהוא היית משוכנע שיודע מצפוני לבך וחדר לשיתין של נשמתך... אף שידעת שדמעשה ידע מעט מאד על פנימיותך כי מלאך ה' הוא... ויש שהיית נכנס לחדרו בזמן הפלתו ושמעת נעימות תכלתו וקריאתו קריאת שמע בכל דקדוקיה וחזרתו על כל מלה לא פעם ולא פעמים בתוך חשש אולי לא בטא את המלה באותיותי כדרוש (נוסח בריסק) ונוכחת כי צריק תמים לפניך וכוזו אומר קדוש... ופשטה הקדושה בחדר ונקש גם על דלתי לבך והתבטל ה"אני" שלך בתורה והן ביראה כנר מול אור השמש וכאש הנמשך ללהבה... ועיניו ראו בפוגרומים בעיר מולדתו בילדותו ובנס ניצל מחזות בלהות מהימים ההם נחרזו עמוק בנפשו באופן שראה בכל נכרי רוצח בכח ונמנע להפגש אתם והיה מפחד מהם בפגשם בדרכים בלכתנו לסיל אחורי העיר.

וראה בנכוי את החדלון הנפשי לעומת נפש ישראלי בחיר ד' ומעשה בפועל יהודי מחושבי קמניץ שגן קריב לביתו שתיקן לו תנורו בחורף והיה לבוש בגדי עבודה גסים כמלבושי הגוים. וכשנכנס לחדרו ברכו בלועזית כמנהג המקום בחשבו שפועל אינו יהודי וכשהרגיש בטעותו לא נח ולא שקט ובהתרפסות רב בקש ממנו שיסלח לו על שחשד בו שהוא אינו יהודי ולא נחה דעתו עליו עד שחבקתו ונשקתו על פניו באהבה...

כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד כנגדו (ירושלמי שבת פ"א ה"ב) נתקיים בו במלואו, בהזכירו שמות תנאים ואמוראים היו נראים לעיניו כחיים וקיימים לפניו עם הכרת קדושתם וגדולתם שאין להם ערוך והיה

פ ת ח ה ש ע ר

סתחיל לשנן ולאמר, דער הייליגער רבא, דער הייליגער אביי וכו'. ולא רק לתנאים או אמוראים יחרד לבו גם בהזכירו שמות רבותנו הראשונים היה חוקף אותו חרדת קודש, ובדחילו ורחימו היה מזכירם בהוספה, דער הייליגער רשב"א וכו'. וחש בגילוי שכינה שליפפה אותם בלמודם. והוד קדושתם, והיה כל הגה ורעיון שנאמרו מרבותינו הראשונים כמים שאין להם סוף. בהם השתדל לצלול לחוך עומקם עד כלות הנפש וביגיעה עצומה להבין כל קמט בדבריהם של ענקי עולם אלו וכמה קטן היה בעיניו-מול איתני ארץ- ננס מול ענק. ים עמוק תהומי והוא רק מרפרף בשטחיות על פני העומק וכשמעך מפורש יוצא מפיו, דער הייליגער רשב"א גראה היה כמרעיף טל קדושה על שומעיו אמונת חכמים ברבותינו נ"ע, ובאו הרגשות אלו וטפחו בלב התלמידים רגשי כבוד והערצה לדורות הראשונים, אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו'.

מתוך הערצה עמוקה לאישיותו לא היו מעיונים להקשות ולהפריך דבריו באמצע השיעור כנהוג בישיבות אחרות, רק יחידי סגולה היה להם האמץ הזה וגם מתוך חשש שמא לא ירדו לסוף דעתו ודכרינא כשחזר מארצות הברית לאחר כמה שנות נדודים לטובת ישיבתו שנמצאה במצב קשה במשך זמן שהותו בנכר נתוספו ספסלים בביהכ"נ ורבה התוספת על העיקר בשובו כמעט שלא הכיר אלא אחדים מהותיקים השמועה פשטה שבערב יגיד מו"ר שיעור בהלכה וגברה המתיחות בין התלמידים עד לאין שיעור כי זו להם הפעם הראשונה להקשיב לשיעוריו והרבה דובר על שיעוריו בחוגי הישיבות, עם הופעתו בפתח הבית קפצו כולם ממקומותיהם והתאספו על הבמה שמשם ישמיע שיעורו ומי סביב לבימה בכדי להיות יותר קרוב ולשמוע כל הגה מפיו הספסלים נתפכו על הארץ ונעמדו עליהם שורות שורות. שורה אחת גבוהה מחברתה והיה מחזה מרהיב עין לראות כשלש מאות תלמיד מקובצים ורחוקים לאין שיעור מסכיבו ותלויים באויר מרוב דוחק ממש כנחיל דבורים, והוא פתח בשיעורו בביאור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בפ"ו מהל' עבדים הל' ה' בדין הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין הרי את שפחה וולדך בן חורין לא אמר ולא כלום שזה כמו שמשחרר חציה.

וכתב ע"ז הראב"ד קשיא רישא אסיפא סיפא קאמר דעובר ירך אמו א"כ רישא אמאי דבריו קיימים וכו'.

והסביר לתרץ השגת הראב"ד שלעולם בולד שפחה מעוברת יש לו לבעלים שני קנינים שמדין שניהם מחייבים שהעובר יהיה עבד א) מדין יחס דכתיב האשה וילדיה תהיה לאדוניה הרי שולד שפחה הוא עבד ב) מדין עובר ירך אמו והולד הוא חלק מהמשפחה, והעלה שיסור חצי עבד שאינו בשחרור זה נאמר רק אם משחרר חצי קנין אנל לו יצויר שיהי לו שני קנינים ושחרר קנין אחר שלם אין זה חצי עבד והסתמך לזה מדברי הגר"א במשניות פאה (ודערי לא אזכור את ההוכחה זאת) ולכן אם משחרר את השפחה ומשאר את הילד הרי שחרר השפחה וגם קנין שלם בולדה שקנינו מדין עובר ורק אמו נפקע לחלוטין עם שחרורה ונשאר עבד רק מדין יחס מדין אשה וילדיה ואין זה חצי עבד, אבל כשמשחרר העובר ומשיר את שפחתו ששחרר קנינו הנובע מטעם

האשה וילדיה אבל קנינו מדין עובר ירך שחרר רק החצי מאחר שנשארה שפחה הרי הולד כאחד מאבריה ולכן הוי משחרר חצי עבדו והאריך בזה.

בין התלמידים החדשים היה צורב אחד חניך ישיבת ברנוביץ מקום למדאצל הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד מיוצאי ורשה שלא הסכין לשמוע חלוקים כאלה לא היה יכול להתאפק ולתמהון כולם שאל „איני מכין מה שייך בעבד שני קנינים ואיזה חילוק לרבו אם קניי לו בקנין אחד או בשני קנינים...“

דברים אלו פגעו קשה ועשו רושם מדכא על מור וכן על המקשיבים ואמנם אחרי רגע קט הזדקף במלוא קומתו ונעץ בו עיניו הבוערות ובתוך הדברים אמר לו בתוכחת מגולה „שאיני יכול להבין איך לא מבינים שיעור הגיוני כזה שיעור זה אמרתי לפני בעלי בתים בניו יורק והם הבינו יפה ובן ישיבה לא יבין... איני מפחד מקושיות הרעים בקולו.“

ובר מן דין הוסיף בתמימות מופלאה „איני יכול להבין איך אפשר להקשות באמצע השיעור וזכרני בשעה שמורי ורבי הגאון זיע"א (התכוין לתגר"ח זצ"ל מבריסק) היה מגיד השיעור ואנכי הקשבתי רב קשב לכל מלה, רעד היה עובר בעצמותי להאזין אמרי סיו הרי הרב דומה למלאך ה' ששיני היו נוקשות משש דא לדא עד שלא יכולת להוציא הגה מפי, ואיך יתימר בן ישיבה לפרוק באמצע השיעור...“ ובכל זאת כשגמר שיעורו קרא לצורב הנ"ל וביקש ממנו סליחה על העלבון.. ולא סעס היה מזכיר סברא שנאמר לו ע"י אחד מצעירי התלמידים באמצע השיעור בשם אמרו עד שהעירו לו שישנם כמה סעמים שלא כדאי להזכיר. אישיות תורנית שכולה תורה היתה משפיעה על התלמידים שיהיו נמנים על המתמידים, רוב בני הישיבה היו מקימים סדר שלישי ומאחרים ללמוד בלילה עד אחרי חצות ונתפרסמו כבעלי תריסין בעלי הבנה מעמיקה וידיעה רחבה.

ואופיני הדבר ישיבתנו שלא נמנית על סוגי הישיבות שלמדו מוסר בכ"ז היה אפשר לספור אחוז גדול מתלמידי הישיבה שנקאו דרך של צדיק מצויצים בציצית בראש חוצות ומגורלי זקן וכו' תועעה נדירה בחוגי הישיבות בליטא, דמות דיוקנו היתה משפיעה ומשאירה רושם בל ימחה על כל רואיו.

ויזכרו כאן לברכה משפחת רבנו הדגולה שמילאו תפקירי ניהול והגדת שיעורים בישיבה הלא הרבנים הגאונים, בנו רבי משה ליבוביץ וחתנו הרב רבי ראובן גרוזובסקי אשר באה"ב ר"מ בישיבת תורה ודעה, והרב רבי יצחק טורן חבר ב"ת הדין בחיפה והרב רבי משה ברנשטיין ר"מ דישיבת כנסת בית יצחק בירושלים כיום. שליט"א.

ימים ושנים שעברו עלי בשבת תחכמוני בקמינץ, ספחו בי כמו בכל בני הישיבה יחס נפשי מיוחד לרבותינו הראשונים נ"ע לרקדק בדבריהם ולדקות פנינים מעומק דעתם והוא שעורר לבי את הרצון לרכו דברי הראשונים בהלכות קדשים המפוררים בספריהם ולהאיר ענינים בהלכות אלו באורן של ראשונים

והיספתי גם שלשלת הלכה בו ציינתי מקרים בש"ס וכו' ומקומות שמשם ראיתי למשרשים שמקשים או מעירים על פסק הר"מ או שזה מקור חדש לדבריו ומסביב לדבריהם סללתי לי שביל קודש אחרי שחרשתי חריש יותר עמוק בדבריהם, לא הרחקתי לכת מענין לענין, ולא נתכוונתי להסיק מסקנות אלא להעיר לב המעין שישקול מעצמו לחשוב ולחדש, ואני תקוה בע"ה שהמעיינים ימצאו בו חסן.

וכפי אשא למרומים בשבח והודיה לאל גומר עלי והעיר את רוחי דעזוב את ארץ העמים ולעלות לארץ קדשנו, ושלמי תודה לאחי מר מרדכי שמואלי ורעיתו רבקה שעל ידו אופשרה לי עליתי לארץ ונצלתי עייז ממות שהי מנת חלקם של כל בני עירי ביום זעם הי"ד, ובזכות הורי הוא ניהו א"מ רבי שמואל זאב ב"ר ישראל ז"ל שהי סוחר נכבד ואוהב תורה ומוקיר רבנן עושה ומעשה למען ישיבות ותלמידיהן ואמי הצדקנית מרת חיה שרה בת ר' אליקים געציל ע"ה עמדו לי שזכיתי להתחבר ולהשתור בגאון עולם צדיק קדוש ה' הוא ניהו מו"ח מרן רבי יעקב משה חרל"פ שליט"א ראש ישיבת "מרכז הרב" ורב בשערי חסד ורחבי בירושלים ונשיא ישיבת "בית זבול" ובתו יקרת הנפש מרת חוה דינה היא רעיתי שלזכותה יש לזקוף בהרבה שיכולתי להתמסר ללמוד תורה ולהגות בה, ובימי שבתי על שולחנו ניתנה לי ההזדמנות להתבסס מטל תחיה מהררי ציון ומנועם תורתו — תורת ארץ ישראל, וראיתי עולם חדש, גאונות מעמיקה ומקיפה, הברקות מאירי עינים, שוחה במים אדירים בלי להיות מרותק לסוגיא ידועה הנאמרת בשיעור לפני בני ישיבה, ואמנם הרבה דרכים בלימוד התורה משל למה הדבר דומה לחוקר מדעי המצמיק לחקור ולהבחין תהליך גידולו של עץ וידע סוד שרשו הרכבו וכו' ומתוך כך ידע להגדיר ולחלק סוגי עץ שונים למיניהם בהתאם לשרשם והרכבם, לעומתו השני שלמד לחדור לשתינ ועם זה חקר לרעת את הענפים פריחתו, ופריו, השפעת גומלין בין כל הסוגים וכו' תורה שלמה מקיפה ורחבת אפק.

ומה נהדרת היא תורה זו כשהיא מעולפת ביראה עילאה החובקת עולם ומלואה מלאה חדות ה', זהירות ודקדוקי מצות, טהרת הלב והנפש מתוך הרגשת מקורם העליון ושרשם בהויה כולה, יראה זו הבאה מתוך רוממות המחשבה מביאה לאהבת ה' ודביקות עד כלות הנפש בהי עולמים.

זכה אדם להכנס בשערי קדושה אלו ורחק ממנו עצב ועצבנות וכולו שופע חדוה רצינית, שמחה של מצוה, וקלטה נשמתו ניצוצי אור עולם בבחינת רוא דאחד ומסתכל על עולם ויצוריו באספקלריה של תורה ובמדותיו של הקב"ה "ורחמיו על כל מעשיו", נותן לחם לכל בשר, ומכאן מקור סהרה למדת למוד זכות על אנוש יציר כפיו של הקב"ה שגדולי עולם וחסידיה זכו לה — באין חציצה ובהתכללות בחי עולם בהכרח "שיראה בכל נברא רגשי אב לבנים שדעתו נוחה לראות בטובתן וכמאס במספרי גנותן — הוה אומר המלמד זכות על ישראל הוא שותף להקב"ה במעשה בראשית... זכה אהרן הכהן שבזכותו ירדו ענני כבוד לישראל, כי מעלתו כאוהב שלום ורודף שלום ללמד זכות ולדון לכף זכות ולהקיפם בענני כבוד ולכן מדה כנגד מדה, דוקא. בזכותו זכו ישראל לענני כבוד המקיפים מחנה ישראל ומגין עליהם ועמים חרדים מפניהם ירפאוהו ה' רפואה שלמה לזכות לראות בגאולתן של ישראל ובנין בית זבולו אמן.

ויעמדו לברכה ראשי ישיבת חברון בירושלים ומנהליה ובראשם הגאון הגדול רבי יחזקאל סרגא שליט"א שהסתופפתי בצלם זמן מסוים וקרבוני קרבה יתירה, וראשי ומנהלי ישיבת אהל תורה ובראשם הגאון הגדול רבי שמואל יצחק הילמן שליט"א בנשיאות כב' הגאון האדיר מרן הרב הראשי לא"י הגרי"א הרצוג שליט"א, באהל זה

ביליתי ולמדתי בצותא עם גדולי התורה עד שזכיתי להתקבל לרב בנס ציונה מקום כחונתי כיום.

ותפלה בלבי לאלהי ישראל הרועה אותי מעודי עד היום הזה, שלא ימוש חסדו מאיתי, ויזכני ללמוד וללמד ולזכות חרבים מתוך הרחבה ולראות בנים עוסקים בתורה ובמצות, וישים חלקי בין עוסקי תורה וכמהי מצות לחזות בטעם ה' והרמת קרן תורתנו הקדושה לקול תרועת משיח צדקנו בקרוב אמן.
כעתירת המחבר ישראל ב"ר שמואל זאב הלוי בארי (קולודנר)

עם המהדורה החדשה.

עברו כבר עשרים שנה מיום הסתלקותו של אבינו מורנו הגאון הרב ישראל בארי זצ"ל ביום י"ד כסלו תשל"ג שלושת חלקי משנת ראשונים שזכה להדפיס בחייו והתקבלו בהערכה והוקרה אזלו זה מכבר, וראינו חובה לעצמנו להדפיסם שוב בחוצאה מהודרת לתועלת הרבים, ולהציב בכך יד לזכרו הטחור.

כל חייו של אבינו מורנו זצ"ל היו חיי עמל והתמדה בתורה. מפליא היה לראות איך רב חנושא על שכמו עול רבנות מפרך, העוסק בזמני חרבים וקרוי לבבות, המעורה בכל עניני הצבור, ועם זאת שקוע בתורה יומם ולילה כותב ומחדש ומפרסם ספרים לתפארת בהלכה ובאגדה.

ספרי "משנת ראשונים" הם ספרי יסוד לכל הבא בשערי קדשים. צלל אבינו מורנו זצ"ל במים האדירים של סדר קדשים מסביב להלכות הרמב"ם והגיש לפני הלומדים בעומק עיונו, בחריפותו ובבקיאותו ספרים בנויים ומסודרים המאירים עיני חכמים, סוללים נתיבות ופותחים שער רחב במקצוע קשה זה. אין ספק שספריו הם תרומה יחודית להאדרת למוד קדשים ולהרחבת הלמוד בו. עיקרו של הספר הוא בעניני קדשים אבל בחלק השלישי קובע ברכה לעצמו וחלק של חשאלות והתשובות ובו דן בחיקף ובעומק בנושאים מגוונים, וביניהם נושאים אקטואליים מרכזיים הנוגעים הלכה למעשה לכל אחד.

אנו תפלה שיעלו הספרים על שלחן מלכים, מאן מלכי רבנן, יתקבלו באהבה ובחבה ע"י הלומדים, ויזכו רבים ליחנות לאורם להגדיל תורה ולהאדירה.

ברכה מיוחדת לאמנו הרבנית חוה דינה תלאוי"ט שעמדה לימינו של אבינו מורנו זצ"ל וחלק גדול לה בתורתו. יהי רצון שתזכה לאריכות ימים מתוך בריאות ושמחה, ותזכה לרוות הרבה נחת מכל צאצאיה.

משנת ראשונים

א. מ"ע וכו'. בספר המצות להר"מ מצוה כ' "שצונו א' לבנות בית הבחירה ב' לעבודה

בו יהיה ההקרבה והבערת

אש התמיד. וא"ל תהיה ג' א. מצות עשה א' לעשות בית עצמה.

ההליכה והעליה לרגל מוכן להיות מקריבין בו ובחלכות מלכים פ"א ה"ל

והקבוצ בכל שנה. והוא הקרבנות וחוגגין אליו שלש א' כתב רבנו. שלש מצות

אמרו יתעלה ועשו לי שלש הלכה נצטוו ישראל בשעת כניסתן

מקדש וכו' ולשון ספרי א' סנהדרין כ ע"ב שבועות טו לארץ למנות להם מלך שנא

שלש מצות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של

ש ב י ל ה ק ו ד ש

א' לבנות בית הבחירה, מדברי הר"מ בהלכה ש"ל לשון "לעשות" ד"ק הגאון העילוי מרוגצוב בספרו צפנת פענח ומחדש שיש חילוק במהות המצוה של בנין ביהמ"ד למשכן, ו"ל בהל' ת"ת פ"ג ה"ל ג' "ובהך דשבת קי"ט ע"ב אין מבטלין תנוקות של בית רבן אפי' לבנין וכו' ובמגילה י"ז. וזה תליא גבי ביהמ"ק אם המצוה הוא הבנין או שיהיה. ע"י בדברי רבנו בהל' ביהמ"ד שכתב' שם דהמצוה הוא לעשות בית הבחירה ולא נקט לבנות כמו בסנהדרין, וע"י בהל' מלכים דנקט לשון "לבנות". וזה ר"ל בהך דיבמות ר' דהוי הכשר מצוה, ר"ל דלא המצוה הוא הבנין רק שיהיה ולכך קי"ל במעילה י"ד דבונה בחול ואח"כ מקדיש וזה נפ"מ בין משכן למקדש דבמשכן הלא המצוה הבנין ולכך דחי החינוך שלו שבת ע"י מוע"ק ט' וע"י בדברי רבנו בפ"ב מה' מעה"ק, אבל הבנין של מקדש הוא רק שיהי'. ועדיין לא נתבררו דברי הגאון זצ"ל, דאי מדיוקא דלישנא דנקט "לעשות" הרי בסה"מ נקט לישנא שצונו "לבנות" ולא מסתבר דחור בו. וכן כתב רבנו להלן בהל' י"ב "והכל חייבין "לבנות" ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר ולא ד"ק לכתוב "לעשות" ומדבריו שכתב כמקדש המדבר משמע דאינו שונה במהות החיוב ממשכן וע"כ כיון דמצות בנין המקדש נלמד מקרא דועשו לי מקדש לכך נקט לשון עשיה. וכמו"כ סרס נתברר למה שינה רבנו בלשונו בהל' מלכים, כמו שהעיר המחבר.

ב' לעבודה. נראה דאין כונת רבנו לומר שבנין בית המקדש הוא רק בכדי לקיים מצות הקרבת קרבנות, ונמצא דהוי רק הכשר מצוה, והיה נפ"מ להלכה בגונא שנוכל לבנות ביהמ"ק ברשיון מלכות רק הבנין ולא נורשה להקריב קרבנות לא נהיה מצוים גם על חבנין לכשלעצמו, דא"כ יוצא דמצוה זו של בנין ביהמ"ק אינה נוהגת לדורות לפי מה דקיל"ן דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל. ומקריבין אעפ"י שאין בית. הרי דאין אנו מצוים עכשיו לבנות בנין שהרי אפשר בקרבנות בלי הבנין וכל זה